

որիչ անտիպ աշխատութիւններ: Սոցա համեմատութեամբ կարելի կրիսի նաեւ ստուգել թէ արդեօք նորա այս թղթի իսկական հեղինակ լինելը որեւէ կասկածի ենթարկուում է:

Կ. Վ.

ՀԱՄԻՍԼԱՄԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ

ՆՈՐԱ ԱՆՄԱՏՁԵԼԻՈՒԹԻՒՆԸ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱԿԱՆ
ԱԶԳՄԱՆՅ ՀԱՄԱՐ: *

Համիսլամականութիւն ասելով հասկանում ենք մահմեդական ընդարձակ աշխարհին յատուկ միութեան գիտակցութիւնը: Ինչքան աւելի ուշադրութեան արժանի է այն հանգամանքը, որ այդ ամուր կապը կրօնական հիմքի վերայ է հաստատուած, նոյնքան աւելի աչքի է ընկնում և այն, որ նորա դէմ համաքրիստոնէականութիւն զինել կարելի չէ, կամ սահմանափակ մտքով միայն կարելի է: Երբեք մահմեդականութիւնը, շնայած իւր ահագին տարածականութեան (արեւելեան Ասիայից մինչև Սենեգա), շատ աւելի միապաղաղ տպաւորութիւն է գործում, քան բազմապատիկ կերպով բաժան բաժան եղած քրիստոնէութիւնը: Բոլորովին անիրաւացի է, Շիա հերձուածը Սուննայի վարդապետութեան հետ համեմատելով իբրեւ ազատամիտ ուղղութիւն ներկայացնել: Իսկապէս Շիան քաղաքական մի կուսակցութիւն էր սկզբում, որ ձգտում էր խալիֆայութիւնը Մահմեդի մահից յետոյ նորա հօրեղբորդի և փեսայ Ալիին անցնել տալ: Իսկ այսօր շիաների և սուննիների մէջ եղած թշնամութեան հիմք կազմում է աւելի այն ազգային

հակառակութիւնը, որ բաժանում է պարսիկներին թուրքերից, կամ արաբներից, արեւելքում այդպիսի մի հակառակութիւն հետութեամբ կրօնական բնաւորութիւն է ստանում: Սուննի մահմեդականութեան մէջ այդպէս կոչուած չորս աղանդները տարբերուում են իրարից միայն մի քանի աննշան հայեացքներով մասամբ օրինական, մասամբ ծիսական: Սակայն բոլոր մահմեդականները թէ շիա և թէ սուննի, այն հպարտ ինքնազգացումն ունին, որ իրենք մի Ալլահի առաջ նախապատիւ կրօնական համայնք են կազմում, և չեն ճանաչում ոչ մի բաժանումն «պետութեան և եկեղեցւոյ» մէջ: Դրօք կրօնը միակ կապը չէ, որ նոցա կապում է այլ կրօնի շնորհիւ նաեւ ընդհանուր «քաղաքակրթութիւնը», ընդհանուր օրէնքը և ընդհանուր կրթութիւնը: Այդ կրթութիւնը, որ այնքան տարբեր է մերից, իւր հիմք ունի արարելէն դորանը (որ օտար լեզուներով չբացատրէ թարգմանութիւն) և Մահմեդի բերանացի խօսքերը, աւանդութիւնը, ինչ գիտութեան է վերաբերում՝ այս օրուայ մահմեդական աշխարհն իւր անուշիկ առնում է իւր նշանաւոր անցեալից: Թէև նոր մեկնաբանական կամ առհասարակ կրօնական գրքեր նոյնպէս գրուում են, բայց նոր բեղուն գաղափարներ հաղիւ թէ նշմարելին նոցա մէջ: Ընդ մինչև ժ դարերում մահմեդականութիւնը ստիպուած է եղել կռիւ վարել այդպէս կոչուած մոլծագիւնների անուղադաւան ազատամիտ հայեացքների դէմ, որոնք մասամբ կապ ունեին յունական փիլիսոփայութիւնից ձեռք բերած ծանօթութեան հետ: Բայց կարողացել է յաղթել նոցա, բաւականաչափ օգուտ քաղելով նաեւ այդ կռուից իւր սեփական զարգացման համար: Այդ օրուանից նորա ներքին կազմակերպութիւնը պատրաստ էր և նա մեզ ներկայանում է իբրեւ մի միապաղաղ ամբողջ, որոշ անցեալի վերայ հաստատուած քաղաքակրթութեան աշխարհ: Ով այսօր ձգտում է այդ աշխարհում կրթութեամբ լինել, պէտք է պարապէ դորանի հետ կապ ունեցող գիտութիւններով, որոնց թուում է նաեւ արարելէն քերականութիւնը՝ թուրք լինի նա ճապոնացի, թէ մարոկացի՝

* Այս կրկնակի վերնագիրների ներքոյ երկու յօդուած է հրատարակել Christliche Welt-ի 39 և 41-րդ համարներում մեր անցեալ անգամ յիշած Պրոֆ. Սոցին (Արարատ եր. 404), որ և իբրեւ հեղինակաւոր գրութիւններ թարգմանօրէն յառաջ ենք բերում այստեղ, ինչ ինչ յապաւումներով:

միւսնոյն է: Բոլոր այդ ժողովուրդներն մէջ իւրաքանչիւր անհատի կեանքը, ծնունդից ըսկսած զրեթէ մինչեւ թաղում՝ զորանի միջոցով միօրինակ կարգ ու կանոնի ներքոյ է դրած: օրէնքի մասին ունեցած գաղափարներն ընդհանուր են: Իսկ արեւելցու համար օրէնքի հիմք կազմում է սովորութեան և իշխողի բացարձակ պիժը: Այսպիսով համիւլամականութիւնն արդիւնք է իսլամին ենթարկուած ժողովրդոց ընդհանուր հայեցողութիւնների:

Մահմեդականների մէջ միութեան գիտակցութիւնը կենդանի պահելու համար կան և առանձին միջոցներ ձեռք առնուած: այդպէս օրինակ իւրաքանչիւրի վերայ տրուած այն կրօնական պարտականութիւնը որով նա զոնէ միանգամ իւր կեանքում ուխտագնացութիւն պէտք է յանձն առնէ զէպի Մեքկայ: Այն տպաւորութիւնը որ իսլամի ծագման հանգիստավայրը թողնում է հաւատացեալների հոգեւ պերայ՝ խիստ զօրեղ է: այդ կեդրոնից ուխտագնացները տանում են զէպի աշխարհի ամեն ծայրերն այն ոգեւորիչ զգացումը թէ իսլամը մի միութիւն է կազմում.....

Այնպիսի շարժումներ, ինչպէս վերջին ժամանակներս Ափրիկայում յառաջ եկած մահդիականութիւնն է ներկայացնում՝ կարող են արդարեւ սահմանափակ թուով մահմեդականների դրաւել բայց մեծ հեռեանքներ չպէտք է սպասել նոցանից, որովհետեւ հասարակական կեանքի պայմաններն արեւելքում, մանաւանդ երկրագործ դասի մէջ, անյիշատակ ժամանակներից ի վեր այնպէս անշարժ կերպով հաստատուած են, որ այստեղ կրթութեան և կրօնի մէջ նորութիւններ գիւրաւ մուտք չեն գործում: Ազգաբնակչութեան մեծադոյն մասը երկրագործներն են կազմում, իսկ նոցա խիւքում նըստած կան որոշ թուով աւանդական գաղափարների որ և նոքա պինդ պահում են: հասկանալի է ըստ ինքեան, որ նոքա կրօնական խնդիրների մէջ ևս չափազանց պահանջողական կլինին: Իսկ երկրագործները կազմում են հարկաւ ազգաբնակչութեան ամենաառողջ մասը: Երբ բեղուն ցեղերը սկսում են նըստակեաց կեանք վարել և երկիր մշակել, դառ

նում են ամենաեռանդուն և խիստ պահպանողներ մահմեդականութեան դրած պարտականութեաների մինչդեռ առաջ կրօնափրութեան շատ քիչ նշաններ էին ցոյց տուել: Հէնց երկրագործների մէջ է ամենից աւելի տարածուած այն գեղեցիկ սովորութիւնը որ արտայայտում է նոցա միմեանց հետ սերտ կերպով կապուած լինելու զգացումը՝ որով իւրաքանչիւր մահմեդական միւսին եղբայր է անուանում և այդպէս էլ վարուում է նորա հետ: Հիւսիսային Ափրիկայում այդ արտայայտութիւնն աւելի խոր նշանակութիւն է ստացել: այդտեղ դանուում են մի շարք ընկերութիւններ «եղբայրութիւն» անունով որոնց գլխաւոր նպատակն է գէմ դնել ամեն մի արտաքին հակամահմեդական ազդեցութեան:

Մի կրօն, որի դաւանարանութիւնն այնպիսի խիստ և անսովորակ սահմանների մէջ է ամփոփուած և որի զոնէ ըստ երեւութին, այնպէս պարզ է, ինչպէս մահմեդականութիւնը՝ բնականաբար անմատչելի պէտք է լինի ամեն տեսակ արտաքին ազդեցութեանց համար: Անուրանալի է նաեւ, որ իսլամը գիտէ ծարտար կերպով արեւելցու բնաւորութեան, չստեղծ իսկական պէտքերին: համապատասխանել, այդ յաջող գէպքերում բաւարարութիւն իսկ տալ: նա ստեղծել է մի որոշ անպայման հեղինակութիւն: Ալլահը բացարձակ և միակ տէր է, և իրեւ մի արեւելեան ինքնակալ անում է ինչ որ իւր կամքն է: Մարդիկ նորա ստրուկներն են և նոցանից ստրկական հպատակութիւն և երկրպագութիւն է պահանջուում: Եւ պարզեւում է ինչ որ կամենայ՝ բարիք կամ չար, բարդ կամ անբարդութիւն, և ում կամենայ, նա բարձրացնում ու ստորացնում է ում կամենում է: Եւ ունի նաեւ իւր պալատականները, իւր սիրելիները և վարձատրում է իրեն ծառայողներին: Երաւի առատաշնորհութիւն և բարութիւն նոյնպէս Ալլահի յատկութիւններից են: բայց զուտ կամայականութեան մօտ երկրորդական տեղ են բռնում: Մարդը պարտաւոր է այդ բացարձակ իշխանութեան առաջ խոնարհել և կատարելապէս անձնատուր

լինելու նամանաւանդ ամեն ինչ շնորհակալութեամբ ընդունել Ալլահի ձեռքից Յիսաի իսլամի համար օտար չէ մասնաւորների երկիւղած սրտով Ալլահին ուղղած աղօթքը սակայն սովորական աստուածապաշտութեան նիւթը կազմում են առանց հասկանալու արտասանած դորանի հատուածները որով մահմեդականն արդէն իւր կրօնական պարտքը կատարած և վարձարտութեան արժանի է համարում իրեն:

Այսպէս ուրեմն իսլամի տուած գաղափարն Աստուծոյ մասին ունի նաև իւր լաւ կողմերը: Պարզ միաստուածութիւնը, որի մարգարէն հանդիսացաւ Մահմեդը, այնպէս հասկանալի ու օրոշ է, որ պէտք չէ վարմանալ թէ ինչպէս մահմեդականութիւնը Ափրիկայի հեթանոսների մէջ յառաջադիմում է, և մինչև իսկ ամբողջ աշխարհը նուաճել է երազում: Բայց միւս կողմից Աստուծոյ այս գաղափարը խիստ զուրկ է դրական բարոյական հիմունքներից: Եայտնի է, որ նոյն իսկ Մահմեդի դործունէութեան սկզբներում սարսափն ու երկիւղը Ալլահի առաջ մեծ դեր էին կատարում: Այդպէս և մինչև այսօր այն երկիւղը, թէ Աստուած պատժում է և վրէժ է առնում իւր իշխանութիւնը չճանաչողներէ, մահմեդականի համար իւր կրօնական պարտականութիւնները կատարելու զխաւոր դրդիչն է:

...Այն բացարձակ նշանակութիւնը, որ Մահմեդ պահանջում էր տալ զորանիւ մասամբ գոնէ միջոց էր ծածկելու իւր մերկութիւնները՝ չհաւատացողների առաջ: Եթէ յետոյ դորանից այն դաւանաբանական եղբայրացութիւնն են հանել, որ զորանը անձեռագործ է, ի յաւիտենից յայտնեալ մի ճշմարտութիւն՝ առանց հիմունքի չէ ուրեմն: Սակայն նոյն իսկ այդ հանգամանքը, որ Մահմեդին իբրև վերջին մարգարէ և զորանն իբրև Ալլահի բացարձակ խօսք ընդունել երկրորդ կրօնական պարտաւորութիւն դարձաւ՝ ստիպում է ամենաազատամիտ մահմեդականներին անգամ խոնարհել այդ դաւանանքներին իբրև անվիճելի ճշմարտութիւնների առաջ: Այդպիսի հայեցողութիւնն ունի անկարծիք կրթական կողմից իւր առաւելութիւն-

ները: ինչպէս օրինակ նաև պապի անսխալականութեան վարդապետութիւնը բայց դժուար է ասել, ինչպէս պէտք է գուրս կան մահմեդականներն իբրև իցէ այդ խօսքից: Եամենայն դէպս առանձին նշանակութիւն չունի ս. Գիլք սւտումնախրեւել յորդորել նոցա, որովհետև նոցա մէջ այնքան խոր է այն նախապաշարումը, թէ աստուածաշունչը կրօնի աւելի ստոր աստիճանն է ներկայացնում, որ նոքա չեն կարող գնահատել սորա այն մասերը, որոնք անսահման կերպով բարձր են զորանից: Մահմեդականը ձեռքն առնելով աստուածաշունչը՝ այնտեղ միայն իւր հայեացքների հաստատութիւնն է գտնում: Այն կրտսական եղանակը, որով Մահմեդ մի անգամ ընդ միշտ մերժել է Զրիստոսի աստուածութիւնը՝ թոյլ չէ տալիս ոչ մի կերպ գնահատել Շորան: Այստեղ ևս մահմեդականը բնականից, կուրա զգայականից միւս կողմը չէ տեսնում: Շորա համար հարց է մնում միշտ, ի՞նչ չափով արդեօք Շոր կտակարանը նախադրեալ է Մահմեդի գալուստը, որ տեղեւում չին և Շոր կտակարանները հնացել ուղղուել կամ նոյն իսկ կեղծուել են զորանի համեմատութեամբ: Մահմեդի տգիտութեան ու ջրի դատողութեան շնորհիւ մի անգամ ընդ միշտ փակուած է ճանապարհը պատմական հակացողութեան, կրօնի վարդապետական վերաբերեալ հետազոտութեանց համար:

Եայտնի է ամենքին, որ Մահմեդ մահից յետոյ լինելիք հատուցման համար ամենայն վճռականութեամբ հաւատ պահանջելով՝ միևնոյն ժամանակ իւր զգայական բնութեան համաձայն դրախտի վայելքներն ու դժոխքի պատիժները ամենաբիրտ եղանակով է նկարագրել: Մի շարք մահմեդական գիտուններ աշխատել են մեկնութեան ցոյց տուած բոլոր հնարներով ամոքել նորա արտայայտութեանց ոգին բայց իզուր: Այստեղ ևս իսլամը մեծ չափով յարմարուել է բազմութեան պահանջներին, ուստի զորմանալի չէ, որ մահմեդականը արտաքին կրօնական պարտականութեանց կատարման համար՝ համապատասխան մեծ վարձարտութեան խօստումն ընդունելով, իսկ զանցառութեան համար մեծ պատժի բա-

պառնալիք՝ բոլոր ուժով կապուած է մնում իւր կրօնի և նորա պատուիրանների հետ։ Ծերկայ ժամանակում ի նկատի պէտք է ունենալ առանձնապէս որ անհաւատների դէմ կռուելը զորանի մէջ գովարանուում է իրրեւ առաջնակարգ վարձի արժանի գործ։ Դիտուելով մահմեդականները քրիստոնեաներին կոտորելով որ նոցա արգելուած չէ՝ աղքատ կալելու ուրախութիւնները վայելելու իրաւունք ձեռք չբերեն։ Ծիծէ իսլամը զուրկ չըլինէր իսկական բարոյագիտութիւնից՝ անկարելի կղաւնար այն մոլեռանդութիւնը որ նպատակ է դնում իրեն անհաւատներին բռնաջինջ անել։ Սակայն կրօնը կամ դաւանաբանութիւնը մեռցրել են մահմեդականի խիղճը։ Այն պատուէրների մօտ որ հաւատը կամ նորա հետ կապ ունեցող ծիսակատարութիւնն է դնում, քարոյականութեան պատուէրները բոլորովին երկրորդական տեղ են բռնում։ Ով առաջինները կատարում է բարեպաշտ մարդ է և ազատ դժոխքի տանջանքներից։ Թէպէտ զորանում շատ անգամ պատուիրուում է բարի գործեր կատարել և հակառակ դէպքում զղջալ ու ապաշխարել բայց միւս կողմից Մահմեդ այնքան յաճախ շեշտում է թէ Ալլահը «բարեգութ է և ներող» որ բարի խիղճ ունենալը համեմատաբար աւելի անտարբեր բան պէտք է նկատուի։ Այդպէս օրինակ խղի միս ուտել առհասարակ զոհ ամբօխի մեծամասնութեան համար աւելի մեծ պատժի արժանի գործ է անշուշտ քան ընկերին մի ֆուսս հասցնելը։ Պէտք է կրկնել միշտ որ շատ մահմեդականներ աւելի լաւ են կատարում իրենց բարոյական պարտականութիւնները քան նոցա կրօնին նայելով ենթադրել կարելի էր, բայց ստորին կարգի բնաւորութիւնների համար առաջին տեղը բռնող կրօնական պարտականութիւնների կատարումը այնքան մեծ նշանակութիւն է ստանում և այնպիսի ինքնախաբոլութիւն յառաջ բերում որ դժուար է այլ ևս մահմեդականին բարձրագոյն բարոյականութեան պահանջները հասկացնել ինչքան և ծանրանալու լինիս նորա խղճի վերայ։

Մի այնպիսի հասարակութեան մէջ, որ մեղանում եղած դատարարների մեծ խտրու-

թիւնը չէ ճանաչում, մի կրօն որ համեմատաբար ընչին պահանջներ է դնում անհատի առաջ՝ հեշտութեամբ կարող է հաւատացեալների հաւասարութեան զգացումն յառաջ բերել և այս հանգամանքն է որ մահմեդական կրօնական համայնքի միութիւնը պահպանում է։ Դորա հետ միասին իսլամը շնայած իւր շեշտելուն թէ Ալլահի մօտ ոչ մի էակ իրրեւ հաւասար պէտք չէ դնել շատ զիջող է եղել դէպի ժողովրդական հաւատալիքներն ու նախապաշարունակները։ Պատճառը մասամբ այն է որ Մահմեդ ինքը սկզբից և եթ ողջային հաւատի այլ և կապաշտութեան (ֆետիշիզմի) նկատմամբ շատ բաներում տեղի տուաւ այն նոյն իսկ որոշ տեսակետով իսլամը հին սեմական հեթանոսութեան վերայ միայն արտաքին ծեփն է աւելացրել։ Այս վրայ է գալիս նաև այն հանգամանքը որ նոր կրօնն ստիպմամբ ընդունած ազգերի սեփական հայեացքներն իրենց ազդեցութիւնը գործեցին նորա վերայ։ Միջնադար Մահմեդ ինչպէս յայտնի է մերժեց իրեն հրաշք գործելու արած առաջարկութիւնը՝ արդէն նորա կեանքի ու գործունեութեան մասին մեր ձեռքը հասած ամենահին տեղեկութիւնները նորան իրրեւ հրաշագործ են ցոյց տալիս։ Անշուշտ օտար ազդեցութեանց հետեանք է այդ։ Մահմեդական հաւատի հերոսները պէտք էր պակաս շնորհներով օժտուած լինէին քան միւս կրօններինը։ Սուրբերի պաշտամունքը մահմեդականութեան մէջ շատ շուտ զարգացաւ և ապացուցուած է որ շատ տեղ մանաւանդ հիւսիսային Ափրիկայում, հին հեթանոսական աստուածութիւններ իրրեւ մահմեդական սուրբեր պաշտուում են։ Արեւելքում ճանապարհորդողը ամեն քայլափոխում պատահում է օրինակ սուրբ անձնանմանի ծառերի որոնցից հանդերձի կոտորանք են կախուած։ այդ մի խիստ հին անտիկապաշտութիւն է։ Այդպէս և Ասորիքի մահմեդական (մասամբ նաև քրիստոնեայ) գիւղացին չէ կարող երբէք համարձակուել սուտ երգուելու այն սուրբի անունով որին նուիրուած մի մատուռ կայ իւր գիւղին մօտիկ բլրերի վերայ՝ վախենալով որ անմիջապէս կը-

պատժուի մինչդեռ Աստուծոյ անունով սուտ երգութեամբ պատրաստ է: Մահմեդական արեւելքի բոլոր երկրներում այժմ ևս այնպիսի աղանդներ կան տարածուած: որոնց կրօնը հեթանոսութեան, քրիստոնէութեան և իսլամի մի տարօրինակ խառնուրդ է ներկայացնում: այդպէս Դրուզները իղմայլքի, Նոսսայիլքի, Դեղիզները ևլն: Պարսկաստանում զրադաշտականութիւնն ու մանիքեցութիւնն են ծածկուած մնում մահմեդական քօղի տակ: և մինչև իսկ բուդայականութիւնը չընդկաստանից իսլամի վերայ ազդեցութիւն է ունեցել: Սակայն հէնց այդ հանգամանքը որ իսլամն այդպէս սերտ կերպով միացել է ժողովրդի հաւատքի հետ՝ տալիս է նորան իւր իրր կրօնի ունեցած զօրութիւնը և ապահովում նորա գոյութիւնը:

Ասածներկցա ըստ բաւականին հետեւում է: Թէ ինչ հիմանց վերայ իսլամն անմատչելի է քրիստոնէութեան կողմից եկած ազդեցութեանց համար: Նոր հետազօտութեանց շնորհիւ գնալով աւելի և աւելի է պարզուում: որ իսլամը պէտք է հրէութեան վերայ պատուաստած մի խորթ շառաւիղ համարուի: Արդ եթէ մտածենք: Թէ ինչպիսի տոկունութեամբ հրէաները որ դարերէ ի վեր համեմատաբար փոքրիկ համայնքներով ապրում են Նւրոպայում՝ դիմադրել են քրիստոնէական ազդեցութեան: և ինչպէս դժուար է նոցա համար հրաժարուիլ իրենց սեփական աշխարհայեցողութիւնից և բարբից՝ այլ ևս զարմանալի չի լինի: որ մահմեդականութիւնը իւր ամբողջական ամփոփ դրութեամբ շատ աւելի զօրեղ կերպով է հակառակում այդպիսի ազդեցութիւններին: Առանց այն էլ բաժան բաժան եղած քրիստոնէութիւնը նոյնքան աւելի անզօր է նորա դիմաց: որքան եւրոպական պետութեանց քաղաքականութիւնը պահանջում է ամեն պայմանով անփոփոխ պահել իրերի դրութիւնն արեւելքում:

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿՈՆ:

ԿԱԾՈՒՄ ԵՆԵՂԵՑԻ:

— Եկեղեցիների միութեան խընդրին նուիրուած մի ամսաթերթ է լոյս տեսնում այժմ Հռովմում: Այդ հրատարակութիւնը կոչում է «Իեսուսի» այն յոյն ծիրանաւորի անուամբ: որ 15-դ դարում մեծ ծիւղն էր թափում արեւմտեան եկեղեցու հետ արեւելեանը միացնելու և մասնակցեց Գերբարայի ու Ֆլորենցիայի եկեղեցական ժողովին: Իւր ծրագրի մէջ ամսագրի խմբագրութիւնն յայտնում է: որ կամենում է հետեւել Լեոն ԺԳ. պապի միութեան երկու շրջաբերականներին «Praeae» (1894 թ. 20 յունիսի) և «Orientalium dignitas» (1894 թ. 30): «Իեսուսի» պէտք է հետևի արեւելեան եկեղեցու լեզուին և ուղղութեան: մենք պէտք է—ասուած է այդ ծրագրում—մասամբ մոռանանք: որ լատին ենք: և միայն մտածենք: որ նոյն Հօր զաւակներ ենք մեր արեւելեան բաժանուած եղբայրների հետ: «Իեսուսի» մի քանի համարներն արդէն իսկ լոյս են տեսել: որոնցից եւրեւում է խմբագրութեան մեծ ջանքը: Ծրագրին համաձայն «Իեսուսի» պիտի լոյս տեսնէր երկու լեզուով՝ իտալերէն և յունարէն: բայց առ այժմ միայն իտալերէն է հրատարակուում և բաւական մեծ թուով համակրողներ ունի:

— ԺԹ. դարի վերջը պիտի յաւերժանայ մի համաշխարհային կաթողիկական ցոյցով: Բողոնիայում այս նպատակով մի յանձնախումբ է կազմուել: որի նախագահն է Վոմս Աբուաղեբնի: Ահա թէ սա ինչ է գրում Պապին: «Մենք կամենում ենք մի միջազգային յանձնաժողով հիմնել և օր առաջ բոլոր աշխարհի կաթողիկոսներին պատրաստել: ԺԹ. դարավերջը մի ընդհանուր և հանդիսաւոր գոհարանութեամբ առ Փրքիչն մեր Յիսուս Քրիստոս: ինչպէս առ նորա փոխանորդն երկրիս վրայ: առ հոգովեական պապն: սիրոյ: հնազանդութեան և հաւատարմութեան յայտարարութեամբ տօնելու:» Հռովմայ պապն հաւանութիւն է տուել այս մտքերին և յանձնախմբին ուղարկել է առաքելական օրհնութիւն:

— Հակամաստեան շարժումը կաթողիկոսների մէջ մեծ յառաջդիմութիւն է գործում: սեպտեմբերի 26-ին Տրիէնտում տեղի ունեցաւ միջազգային մի համաժողով ընդդէմ մասոնների: Այս համաժողովի մէջ կազմուեցան Եւրոպիոյ զանազան ազգերի մէջ գործելու համար ազգային յանձնախմբեր: որոնց կենդրոններն են Հռովմայ: Տուրինը: Փարիզը: Վեննան: Պեշաւը: Բեռլինը: Լիսսաբոնն ևլն: Գերմանական կաթողիկոսների ժողովը Դորմունդում նոյնպէս յարեցաւ այդ